

Actorenanalyse Watersysteem Hagmolenbeek

**Meningen over een meer natuurlijk en
veerkrachtig beekstelsysteem en de rol van LNV
daarbij**

**F. Verstraten
L. Beijer
R.J.J. Hendriks
J.W.M. Janssen
T. Kok**

Expertisecentrum LNV, onderdeel Landbouw/Ede, oktober 2000

© 2000 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Expertisecentrum LNV, onderdeel Landbouw, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage	50 exemplaren
Samenstelling	F. Verstraten, L. Beijer, R.J.J. Hendriks, onderdeel Natuurbeheer, J.W.M. Janssen, T. Kok
Druk	Ministerie van LNV, afdeling Facilitaire Dienst/Bedrijfsuitgeverij

Voorwoord

De Regiodirectie Oost heeft het Expertisecentrum LNV gevraagd om een actorenanalyse te maken, met als doel inzicht te krijgen over concrete oplossingen voor geconstateerde of te verwachten knelpunten tussen de functies melkveehouderij en natte natuur. De resultaten van het project gebruikt de Directie Oost als achtergrondinformatie bij het beleid rond de Reconstructie en het project 'Blauwdruk'.

De projectgroep bestond uit F. Verstraten, L. Beijer, R.J.J. Hendriks, J.W.M. Janssen en T. Kok. De leden van de projectgroep zijn werkzaam bij de onderdelen landbouw en natuur van het Expertisecentrum LNV.

Graag bedank ik allen die aan de realisatie van dit rapport hun bijdrage hebben geleverd. Een speciaal woord van dank aan degenen die aan de interviews hebben meegewerkt.

Ir. H.A. Gonggrijp
Expertisecentrum LNV
Hoofd onderdeel Landbouw

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
1 Aanleiding, doel en achtergronden	7
1.1 De Hagmolenbeek	8
2 Werkwijze	10
2.1 Keuze van het studiegebied	10
2.2 Keuze van te interviewen partijen	10
2.3 Aanpak van de interviews	10
3 Bevindingen uit de interviews	12
3.1.1 Wat wordt door de actoren gezien als een duurzaam beekstelsel?	12
3.1.2 Welke bedreigingen/ knelpunten worden door de actoren gezien voor de realisatie van hun beeld van een duurzaam beekstelsel.	13
3.1.3 Oplossingen: wat, wie en welke plannen zijn volgens de geïnterviewden nodig om hun beeld van een duurzaam beekstelsel te realiseren?	14
3.1.4 Welke rol zien de actoren hierbij voor LNV?	15
4 Conclusies	16
5. Aanbevelingen	18
Bijlage 1: Vragenlijst voor de interviews	19
Bijlage 2: Visie duurzaam beekstelsel	20
Bijlage 3: Benaderde actoren voor een interview	21

1 Aanleiding, doel en achtergronden

Het denken en werken volgens de principes van "een watersysteembenadering" bij de inrichting van het landelijk gebied doet steeds meer opgang. Dit blijkt uit de provinciale omgevingsplannen waarbij streekplan en waterhuishoudingsplan in samenhang worden bekeken en onder een watersysteem niet alleen het watervoerende deel wordt verstaan, maar ook de oevers en het verdere stroomgebied met haar gebruiksfuncties. Werd vroeger vooral gekeken naar de economische consequenties van de inrichting van het watersysteem voor met name de landbouwproductie, tegenwoordig spelen ook de gevolgen voor andere functies sterk mee. In het onderstaande tekstvak staat beschreven wat binnen het Expertisecentrum-LNV onder watersysteembenadering wordt verstaan. Wat het werken volgens een dergelijk principe betekent voor verschillende gebruiksfuncties in het landelijk gebied is vaak nog onvoldoende in beeld. Om meer inzicht te verwerven in de consequenties van de watersysteembenadering heeft Directie Oost in haar jaarplan van 1999 als eerste prioriteit aangegeven "Verkennen consequenties watersysteembenadering voor LNV sectoren".

In dit verband heeft het toenmalige IKC-Landbouw eerder een verkennende studie "Melkveehouderij en natte natuur" uitgevoerd (IKC-L publicatie 216). Voor het hoger gelegen deel van het zandgebied in het werkgebied van Directie Oost is bekeken wat de (mogelijke) interacties tussen de functies melkveehouderij en natuur via het waterspoor zijn. De resultaten van het rapport hebben een globaal karakter. Een aanbeveling uit het rapport geeft aan dat het nader beschouwen van een kleiner studiegebied meer inzicht kan geven over concrete oplossingen voor geconstateerde of te verwachten knelpunten tussen de functies melkveehouderij en natte natuur. Bovendien wordt het bij het beschouwen van een kleiner gebied ook mogelijk de inzichten van actoren te betrekken bij het onderzoek.

De aanbeveling uit het voornoemde rapport vormde aanleiding voor het project "Actorenanalyse watersysteem Hagmolenbeek". Dit rapport is het resultaat van deze actorenanalyse.

Het rapport beoogt inzicht te geven in:

- Mening en voornemens van relevante actoren in het stroomgebied van de Hagmolenbeek, met betrekking tot oplossingen die bijdragen aan een "duurzaam waterbeheer" (ecologische beekvisie: bijlage 2).
- Mogelijke kansen en knelpunten voor LNV om een duurzame inrichting van beeksystemen te bevorderen.

Hieruit vloeien aanbevelingen voort voor het al dan niet inzetten van beleidsinstrumenten en de ambtelijke/ bestuurlijke opstelling van Directie Oost.

Om de realiteitswaarde van de aanbevelingen in te schatten moeten deze nog worden getoetst aan voor LNV relevante beleidsdoelen.

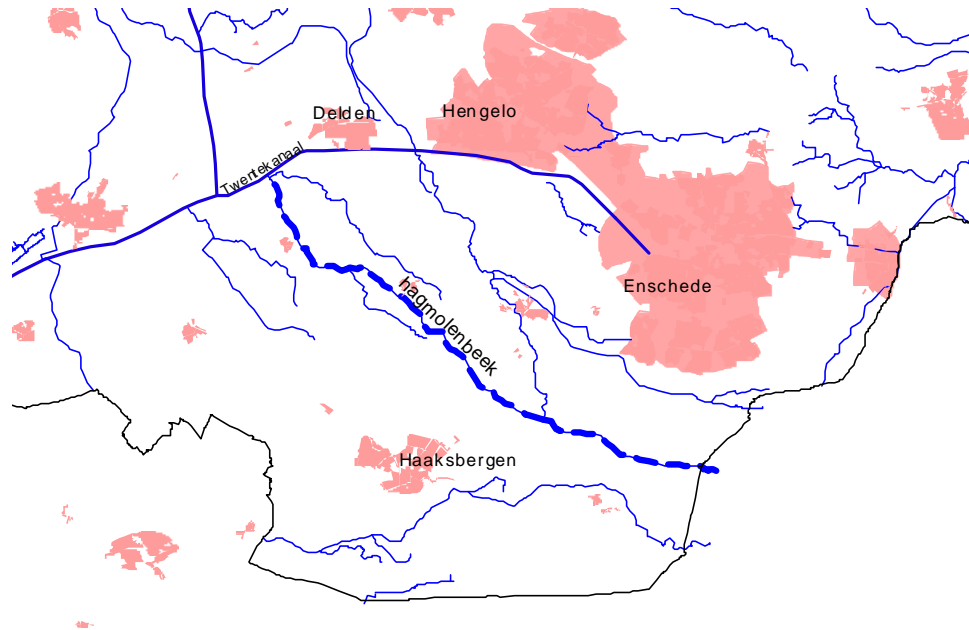
De Directie Oost geeft daarvoor de voor Oost-Nederland relevante beleidsdoelen aan:

- In kwantitatieve en kwalitatieve zin realiseren van de EHS-doelstellingen.
- Opheffen van verdroging in zowel natuur- als landbouwgebieden.
- Landschapsecologisch beekherstel.
- Duurzame vormen van landbouw stimuleren.
- Reconstructiedoelen realiseren (kwaliteitsimpuls landelijk gebied).
- Maximalisatie waterconservering en waterberging.

De resultaten van het project dienen voor de Directie Oost als achtergrondinformatie bij haar beleid rond Reconstructie en het project "Blauwdruk".

1.1 De Hagmolenbeek

De Hagmolenbeek ontspringt in Duitsland net over de grens met Nederland. Even ten Noorden van het natuurreservaat Witteveen komt de diep ingesneden beek onder de naam Hegebeek Nederland binnen. De beek doorkruist de gemeenten Haaksbergen en Ambt Delden en mondt onder de naam Hagmolenbeek uit in het Twentekanaal. Figuur 1 toont het Nederlandse deel van de loop van de Hagmolenbeek.

Figuur 1 De loop van de Hagmolenbeek in Nederland.

De waterkwaliteit van de beek varieert. Dit hangt mede samen met de vele functies die in het stroomgebied van de beek plaatsvinden. In Duitsland stroomt de beek voornamelijk door een grootschalig en diep ontwaterd landbouwgebied. Een op korte afstand gelegen afvalstortplaats heeft daar weliswaar geen directe negatieve invloed op de waterkwaliteit (lekt niet) maar zorgt wel regelmatig voor zwerfvuil in de beek. In Nederland stroomt de beek afwisselend door natuur- en landbouwgebieden (streekplan zones I t/m IV). De beek vervult ook een rol als ecologische verbindingszone.

In het (recente) verleden zijn delen van de beek gekanaliseerd of zijn aftakkingen gemaakt zoals de Usselerstroom en de Ahauser AA. De laatste is nu verbonden met de Buurserbeek die in een ander waterschap ligt. Deze ingrepen zijn mede tot stand gekomen om de periodieke wateroverlast voor de landbouw te voorkomen. Een gevolg hiervan was echter dat de beek benedenstrooms een geringere beginafvoer kreeg. Landbouwkundig gezien waren door deze ingreep de problemen grotendeels verholpen, maar met betrekking tot natuur werd een verdrogings situatie gecreëerd langs de Hagmolenbeek.

Een andere belangrijke verandering van de loop die in het verleden heeft plaatsgevonden is de aansluiting op het Twentekanaal. In het kader van de Regge-visie is een waterbalans opgesteld en wil men proberen de oude loop van de beek te herstellen, door de zogenaamde sprong over het Twentekanaal.

Hoe dit vorm gaat krijgen is nog in onderzoek. Drie alternatieve trajecten zijn uitgewerkt om middels een sifon onder het Twentekanaal door te gaan en weer aan te sluiten op de Regge.

Langs de Hagmolenbeek bevinden zich nog restanten van kades welke vroeger het water uit de beek over sommige percelen leidden (vloeiweiden).

2 Werkwijze

2.1 Keuze van het studiegebied

Naar aanleiding van de resultaten van het project “Melkveehouderij en natte natuur” en in overleg met de opdrachtgever, kwam een zoekgebied ten zuiden van het Twente kanaal in de omgeving van Haaksbergen in aanmerking voor een vervolgstudie. Hier bevinden zich gebieden waar potentieel grote problemen bestaan tussen melkveehouderij en natte natuur. Een andere voorwaarde die aan het zoekgebied gesteld werd was dat de aandacht vooral uitging naar de bovenstrooms gelegen delen van een beekstelsel in verband met te verwachten hogere en kwetsbaardere natuurwaarden en hogere prioriteit vanuit verdrogingsproblematiek.

De omvang van het te beoordelen gebied en het daaruit voortvloeiende aantal actoren is mede bepaald door de beschikbare capaciteit voor dit onderzoek.

Het zoekgebied werd verder begrensd tot de pilot-gebieden Reconstructie (Hart van Twente – Neede – Borculo).

Tenslotte gold als voorwaarde dat de beek representatieve informatie voor aanzienlijke delen van het werkgebied van Directie Oost kan leveren.

Naar aanleiding van het gedefinieerde zoekgebied, de genoemde randvoorwaarden en een veldbezoek, kwam het stroomgebied van de Hagmolenbeek naar voren als geschikt onderzoeksgebied: (relatief) klein van omvang; knelpunten tussen landbouw en natuur waaronder verdroging; ook het bovenstrooms gelegen (Nederlandse) deel kan worden meegenomen.

2.2 Keuze van te interviewen partijen

In het stroomgebied van de Hagmolenbeek is vervolgens gezocht naar actoren op het gebied van landbouw en natuur die beleidsmatig relevante uitspraken kunnen doen over het gebied. Voor het gebied zijn de volgende actoren geïnterviewd (namenlijst: bijlage 3):

- Waterschap Regge & Dinkel.
- Provincie Overijssel.
- Ruilverkavelingcommissie Haaksbergen/ Dienst Landelijk Gebied (LI-Cie/DLG).
- Gewestelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (GLTO).
- Stichting Natuur en Milieu.
- Staatsbosbeheer (SBB).
- Stichting Twickel.
- Natuurmonumenten.
- Gemeente Haaksbergen.
- Gemeente Ambt Delden.

2.3 Aanpak van de interviews

Tijdens individuele interviews (vragenlijst: bijlage 1) is de geselecteerde actoren gevraagd naar hun meningen en voornemens met betrekking tot oplossingen die bijdragen aan een duurzaam beheer van de Hagmolenbeek. Bij deze interviews werd gebruik gemaakt van een door het projectteam opgestelde schets van een ecologisch duurzaam beekstelsel. Deze schets (bijlage 2) diende als discussiestuk waarover met de te interviewen actoren van gedachten werd gewisseld.

Aan de te interviewen personen zijn ter voorbereiding de vragenlijst en de visie op een ecologisch duurzaam beekstelsel toegestuurd. Van elk gesprek is een verslag gemaakt waarop de geïnterviewden eventueel aanvullend commentaar konden leveren.

De bevindingen uit de verslagen zijn in eerste instantie per vraag en actor in tabelvorm weergegeven en binnen het projectteam beoordeeld en met Directie Oost besproken.

Omdat daarbij behoefte ontstond aan aanvullende informatie, zijn vervolgens nog enkele schriftelijke en telefonische consultaties uitgevoerd.

3 Bevindingen uit de interviews

In dit hoofdstuk wordt volstaan met het beschrijven van de rode draad uit de interviews. De bevindingen zijn gerubriceerd aan de hand van de volgende vier vragen:

1. Wat wordt door de actoren gezien als een duurzaam beekstelsel?
2. Welke bedreigingen/ knelpunten worden door de actoren gezien voor de realisatie van hun beeld van een duurzaam beekstelsel?
3. Oplossingen: wat, wie en welke plannen zijn volgens de geïnterviewden nodig om hun beeld van een duurzaam beekstelsel te realiseren?
4. Welke rol zien de actoren hierbij voor LNV?

3.1.1 Wat wordt door de actoren gezien als een duurzaam beekstelsel?

Weinig actoren vertellen expliciet wat ze zelf verstaan onder een duurzaam ingerichte beek. Actoren die dit wel in meer of mindere mate doen zijn;

- het Waterschap, die het voorgelegde ideaalplaatje overneemt omdat het strookt met de Reggevisie;
- de GLTO en de provincie die uitgaan van de omgevingsplannen;
- Natuurmonumenten die onder duurzaamheid één systeem verstaat van met elkaar verbonden natuurgebieden.

De visie op wat duurzaam is wordt in sterke mate bepaald door de huidige functies in een gebied. In het stroomgebied van de Hagmolenbeek overheerst de functie landbouw. Daarom wordt het geschetste beeld voor dat gebied door de geïnterviewden niet als realistisch gezien vanwege te hoge ambities voor natuurontwikkeling. De Hagmolenbeek staat daarvoor te ver af van de door het Expertisecentrum geschetste visie (bijlage 2) voor een duurzaam beekstelsel (verdroging, waterkwaliteit). Deze visie wordt gezien als een typisch beeld voor de lange termijn, bijvoorbeeld 2030. Zo gaat de Reggevisie, die strookt met deze visie, ook uit van de lange termijn.

De provincie neemt de omgevingsplannen (Streekplan, Waterhuishoudingsplan) als uitgangspunt bij het beoordelen van de "duurzaamheid" van de Hagmolenbeek. Ze kijkt daarmee vooral naar de korte termijn (4 jaar) en noemt voor de waterkwaliteit van de Hagmolenbeek de kwalificatie "belevingswater" als hoogst haalbaar. Voor de wat langere termijn is bijvoorbeeld het advies van de "Commissie Waterbeheer 21e Eeuw" mede sturend. De Provincie stelt dat er niet één streefbeeld is voor een duurzaam en veerkrachtig beekstelsel. De functietoekenning is bepalend voor de streefbeelden en bijbehorende maatregelen. "Een heldere zwakstromende Hagmolenbeek die niet buiten zijn oevers treedt, geen al te grote piekafvoeren heeft en watervoerend blijft, is dus niet minder duurzaam of veerkrachtig dan een schone, meanderende Vecht die regelmatig overstroomt en soms droogvalt".

De GLTO neemt (democratisch vastgestelde) plannen als richtinggevend bij haar interpretatie van het begrip "duurzaamheid".

Verder wordt er voornamelijk gesproken in de randvoorwaardelijke sfeer: het realiseren van het geschetste ideaalplaatje van een ecologisch duurzame beek is lastig door de tegenstelling ecologie en economie.

Provincie, gemeenten, GLTO en LI-Cie/ DLG wijzen erop dat ecologische duurzaamheid (natuurontwikkeling bijvoorbeeld) moet passen binnen economische grenzen (behoud landbouwinkomens, recreatie). "Het natuurbeeld moet ook economisch rendabel zijn". Men zoekt naar een balans tussen ecologische en economische duurzaamheid. Binnen deze randvoorwaarde wordt het voor de Hagmolenbeek (voor de korte/ middellange termijn) als hoogst haalbare verduurzaming/ vernatuurlijking gezien:

- waterretentie, door bijvoorbeeld een bredere en ondiepere bedding waardoor minder inlaat van gebiedsvreemd water nodig is;
- herstel van de oorspronkelijke loop (sprong over het Twentekanaal);

- geen bebouwing in het beekdal en
- extensiveren van de landbouw.

Zoals SBB zegt: Ecologische duurzaamheid van een heel beekstelsysteem is in het geval van de Hagmolenbeek een utopie, maar het zo duurzaam mogelijk maken (op delen of onderdelen) kan wel. Misschien is het nastreven van een duurzaam **systeem** wel haalbaar voor enkele kleinere beekdalen als de Mosbeek en Springendalse beek.

3.1.2 Welke bedreigingen/ knelpunten worden door de actoren gezien voor de realisatie van hun beeld van een duurzaam beekstelsysteem

In zijn algemeenheid geldt dat de hoge grondprijs als groot knelpunt wordt gezien voor een meer ecologische/ natuurlijke inrichting van een gebied. Er zijn namelijk hectaren nodig voor vernatting en meandering en dus voor natuurontwikkeling. De meeste grond is in handen van de landbouw en de gronddruk is groot, zowel door de autonome landbouwontwikkeling als de druk vanuit andere functies (wonen, recreëren). Verkoop van grond door boeren voor natuurontwikkeling geschiedt op vrijwillige basis (NM/ LI-cie/ DLG). Natuurmonumenten noemde dit gebrek aan bestuurlijke krachtigheid, want door die vrijwilligheid is het bereiken van natuurwinst een lange weg. De grondmobiliteit blijkt te laag te zijn.

Natuurmonumenten, het Waterschap, Stichting Twickel, SBB en LI.Cie/ DLG benadrukken de problematiek van de hoge grondprijs en de geringe grondmobiliteit en daarmee gebrek aan compensatiegrond voor agrariërs. Door de hoge grondprijs (druk van functies) wordt compensatie voor agrariërs moeilijk, zeker als die een huiskavel tegen een beek aan hebben liggen. Het kunnen voortzetten van de bedrijfsvoering is een cruciale factor voor blijvers en de compensatiegrond moet maar net aansluiten bij de huiskavel. "Grond is voor blijvers belangrijker dan geld". Het belang van compensatiegrond voor agrariërs werd sterk benadrukt door de LI-Cie/ DLG.

Bij de geringe grondmobiliteit speelt ook de sterke emotionele binding met de grond een rol. Veel boeren hebben de wens om grond die vaak al generaties in handen van dezelfde familie is, te kunnen blijven exploiteren. Ook het Twents erfrecht wordt door het Waterschap R&D genoemd als complicatie binnen families bij grondverkoop. De GLTO en provincie noemen de hoge grondprijs en geringe grondmobiliteit niet als probleem. In het geval van de provincie kan dit te maken hebben met het feit dat zij vooral (functie-afhankelijke) korte termijn doelen willen realiseren en de ambities voor natuurontwikkeling daar leggen waar al relatief veel natuur aanwezig is. Hierdoor ontstaan minder snel problemen met bijvoorbeeld de landbouw.

De gemeente Ambt Delden constateerde dat bedrijven die niet meer op continuïteit gericht zijn, zich niet gemakkelijk laten verplaatsen omdat zij de bedreigingen niet ernstig genoeg vinden. Daarmee beperken zij uitruilmogelijkheden voor blijvers. Boeren die wel op continuïteit zijn gericht willen soms wel weg, onder voorwaarde dat ze elders weer met een perspectiefvol bedrijf verder kunnen. In het laatste geval is er onvoldoende geld beschikbaar voor een marktconforme uitkoop.

In het algemeen bestaat volgens de geïnterviewden bij boeren veel wantrouwen jegens natuurontwikkeling en veel boeren zien natuur niet als eigen belang, maar als des overheids. Wantrouwen jegens de overheid speelt volgens de GLTO, LI-Cie/ DLG en gemeente Ambt Delden ook een negatieve rol bij het realiseren van een duurzaam beekstelsysteem. Dit is het gevolg van negatieve ervaringen die zijn opgedaan met "de overheid". Toezeggingen (financiële) worden soms niet nagekomen en wat aanvankelijk vrijwillig was afgesproken werd naderhand verplicht gesteld.

In overleg met de opdrachtgever zijn er geen agrariërs geïnterviewd. Daardoor heeft dit onderzoek de beweringen niet bij hen kunnen verifiëren.

De Hagmolenbeek stroomt door een gebied dat zeer divers is. De beek stroomt door zowel natuur- als landbouwgebieden, welke in het Streekplan staan beschreven als zones I t/m IV. Het valt daardoor niet mee om te voldoen aan alle functie-eisen. De Provincie geeft aan dat functietoekenning moet plaatsvinden voor hele systemen of logisch samenhangende delen daarvan.

Het waterbeheer is vooral afgestemd op de huidige landbouwfunctie in het stroomgebied van de Hagmolenbeek. Hierdoor zijn problemen ontstaan met verdroging en onvoldoende waterkwaliteit. Maar behalve landbouw zijn ook andere factoren van invloed op de waterkwaliteit, te denken valt aan emissies vanaf wegen en door riooloverstorten. Een ander waterbeheer dat sterk gericht wordt op de natuurfunctie, leidt bij boeren tot angst voor vernatting.

Bij de begrenzing van de EHS is de watersysteembenadering nauwelijks meegenomen, omdat die benaderingswijze nog in de kinderschoenen stond. Er is daarom onvoldoende naar gestreefd de juiste functies op de juiste plek te lokaliseren. Dit is een planologisch/ bestuurlijk probleem volgens Natuurmonumenten.

Het realiseren van natuurdoelen wordt soms bemoeilijkt doordat milieuvorschriften er onvoldoende op aansluiten. Als voorbeelden worden genoemd mestinjecties en verplichte grondbewerking die ongunstig zijn voor weidevogels.

De Hagmolenbeek volgt niet meer haar oorspronkelijke loop. Het Twentekanaal doorsnijdt die nu en er heeft aftakking plaatsgevonden waardoor er minder water door de beek stroomt. Het ongedaan maken van de aftakking wordt bemoeilijkt doordat de betrokken stroomgebieden in verschillende waterschappen liggen.

De bovenloop van de beek bevindt zich in Duitsland. Het Duitse stroomgebied is een intensief landbouwgebied en de landbouwlobby is daar sterk. Er is wel ambtelijk overleg rond dat deel van de Hagmolenbeek, maar dat leidt op bestuurlijk niveau (nog?) niet tot een ecologisch duurzame beek.

3.1.3 Oplossingen: wat, wie en welke plannen zijn volgens de geïnterviewden nodig om hun beeld van een duurzaam beekstelsel te realiseren?

Tijdens de interviews is veel gesproken over instrumenten op operationeel niveau, maar veel minder over gemeenschappelijke visievorming (wat willen we in dit gebied met landbouw en natuur?). Voorbeelden van genoemde instrumenten zijn: beperken van beregening, natuurvriendelijke oevers, vistrappen, saneren van riooloverstorten, voorlichting in de streek, geld voor opkopen van landbouwgronden, etc..

Het waterschap en DLG (de laatste tijdens een interview in de vorige fase van dit onderzoek) geven duidelijk aan veel belang te hechten aan visievorming op stroomgebiedniveau.

De GLTO noemde specifiek het belang van procesmatige aspecten als: ruimte voor overleg, streven naar win-win situaties en aandacht voor een effectieve communicatie. De gemeente Ambt Delden had concrete ervaring opgedaan met een workshop met burgers in haar gemeente om de wensen en prioriteiten te peilen over plattelandsontwikkeling. Op basis hiervan is een rapport gemaakt. Voor het creëren van draagvlak is dit beter dan eerst een rapport maken en dan kijken wat men ervan vindt.

Als belangrijkste spelers bij de inrichting van een beek(dal) worden gezien: het waterschap (genoemd door de provincie, LI-Cie/ DLG en Natuurmonumenten), de provincie (genoemd door het waterschap, Natuurmonumenten en de LI-Cie/ DLG) en de terreinbeheerders (genoemd door de provincie).

Impliciet worden de boeren als belangrijk gezien daar zij het merendeel van de gronden waarvoor de plannen worden gemaakt in handen hebben. Ze worden echter niet expliciet genoemd als belangrijke partij.

De provincie, noch de gemeenten hebben voor de Hagmolenbeek grote plannen en richten hun beleid vooral op de korte termijn waarbij deze (secundaire) beek vooral als "belevingswater" wordt gewaardeerd.

De inzet van de provincie voor de Hagmolenbeek richt zich op:

- Waterkwaliteitsaspecten (dus geen aanpassing van de inrichting)
- Landschappelijke inpassing (beplanting en beekprofiel zoals in het RvK-plan is voorzien)
- Géén grondvragende activiteiten

In de zienswijze van de Provincie komen primaire beken als Regge en Dinkel eerder in aanmerking voor een ecologisch duurzamer inrichting en beheer. De indruk bestaat dat

Provincie en SBB hier verschillend kiezen (zie vraag 1, laatste alinea). Dit betekent voor de Provincie dat voor primaire beken zowel ingezet wordt op verbetering van de **waterkwaliteit** als op de **inrichting** van het beekdal. Voor de grotere beken blijkt bovendien dat in de praktijk aanpassing van de inrichting beter is uit te leggen aan de betrokkenen, dan wanneer het een klein watersysteem betreft.

Voor het realiseren van "grotere doelen" gaat de voorkeur uit naar koppeling met landinrichtingsprojecten.

Natuurmonumenten noemt het belang van een andere wijze van grondverwerving wanneer het omvangrijke (her)inrichtingsprojecten betreft. Daarbij kan zelfs het onteigeningsinstrument in beeld komen.

3.1.4 Welke rol zien de actoren hierbij voor LNV?

Het ministerie van LNV, wordt tijdens de interviews nauwelijks als actor genoemd. Bij doorvragen blijkt dat de rol van LNV niet erg duidelijk is. Wel wordt genoemd dat decentralisatie moet inhouden dat er naast verantwoordelijkheden ook voldoende middelen naar het gebied gaan. Met name wordt gevraagd om personele capaciteit en financiën voor planvorming (procesfinanciering).

De provincie geeft aan dat LNV vooral een rol heeft bij de functietoekenning van gebieden. Zij kan helpen bij het definiëren van effecten en voor- en nadelen van diverse streefbeelden met bijbehorende maatregelen voor beken en beeksystemen. Duurzaamheid houdt in dat voorkomen moet worden dat knelpunten in het waterbeheer worden afgewenteld.

Daarnaast blijkt er behoefte te bestaan aan een LNV-bijdrage bij het integreren van (strijdige) beleidsthemas die bovendien niet altijd aansluiten op de regionaal gevoelde problematiek.

Bij alle actoren blijkt belangstelling te bestaan voor instrumenten als; omschakelingsregeling naar biologische landbouw, adequate financieringsregelingen, vergroting van het contingent landbouwareaal wat voor functiewijziging in aanmerking mag komen, actieve LNV-rol op de grondmarkt, eenduidige regelgeving, onteigening.

Als overig gewenste LNV-rollen worden genoemd:

- Plattelandgeluiden en knelpunten in de regio door laten klinken in Den Haag en de EU (LICIE/ DLG).
- Coördinatie van grensoverschrijdende aspecten.
- Vaker te communiceren met mensen die het gebied goed kennen en daar vertrouwen hebben (GLTO).

4 Conclusies

Na bestudering van de verslagen van de gehouden interviews trekt de werkgroep de volgende conclusies.

1. **Het door het projectteam beschreven duurzaam ecologisch ingerichte beekstelsysteem werd door de actoren beoordeeld als een mogelijke ontwikkelingsrichting voor de (zeer)lange termijn, of zelfs als utopisch.** Meerdere visies (streefbeelden) zijn mogelijk. In het specifieke geval van de Hagmolenbeek, met haar uiteenlopende gebiedsfuncties, achten zij de huidige beleidsbesluiten van dit moment als de maximaal haalbare balans tussen ecologisch wenselijk en economisch haalbaar.
2. **De aandacht van de meeste actoren richt zich vooral op maatregelen die zij op relatief korte termijn van belang achten.** De kaders daarvoor vormen het actuele streekplan, het waterhuishoudingsplan en bestemmingsplannen. Visievorming voor de langere termijn zoals bijvoorbeeld in de Reggevisie (horizon 2030) is minder vanzelfsprekend. De meeste actoren konden geen duidelijke lange termijn visie presenteren.
3. **In de planvorming (ruilverkaveling) werd de Hagmolenbeek tot voor enkele jaren niet gezien als een samenhangend watersysteem, maar meer als een scheiding tussen grondgebruikers en als gemeentegrens.** Het inrichten als een ecologisch duurzaam watersysteem wordt tevens bemoeilijkt doordat het een grensoverschrijdend stroomgebied betreft en door de begrenzing van waterschappen. Meerdere actoren noemen het belang van overleg met de Duitse beleidsmakers en zien daarin een rol voor Directie Oost.
4. **Bij de prioritering voor het duurzaam inrichten van beeksystemen valt onderscheid te maken tussen volledige beeksystemen, beektrajecten en bepaalde aspecten van beeksystemen.** Tevens wordt onderscheid gemaakt naar primaire (Regge en Dinkel) en secundaire beken (Hagmolenbeek). Omvangrijke (her)inrichtingsprojecten vragen een andere wijze van grondverwerving, waarbij zelfs het onteigeningsinstrument in beeld kan komen.
Bij secundaire beken gaat de beleidsmatige aandacht vooral uit naar waterkwaliteitsaspecten en inpassing in het landschap, terwijl daar voor de primaire beken de inrichting bijkomt.
5. **Als meest bepalende knelpunt bij het verschuiven van een overwegend agrarisch ingerichte Hagmolenbeek naar een meer ecologisch ingerichte beek, noemen de actoren de grondschaarste.** Zij zien hierin een rol voor Directie Oost. Landbouwgrond komt onvoldoende beschikbaar door de combinatie van grondgebonden productierechten, behoefte aan ruime huiskavels, Twents erfrecht en sterke emotionele binding aan de grond. Agrariërs die niet meer op continuering van hun bedrijf zijn gericht doen moeilijk afstand van grond omdat zij de ontwikkelingen als weinig bedreigend ervaren. Daartegenover staan agrariërs die wel voortzetting van hun bedrijf nastreven en dat desnoods op een andere locatie willen doen, maar vanwege de financiële gevolgen toch maar blijven zitten.
6. **Een ecologisch duurzame inrichting van gebieden wordt veelal gezien als een zaak van de overheid en minder als lokaal belang.** Daar komt nog bij dat veel agrariërs door (vermeende?) slechte ervaringen met overheden wantrouwend tegenover samenwerking met de overheid staan. Enkele actoren wijzen nadrukkelijk op het belang van juist taalgebruik en geschikte boodschappers bij de communicatie tussen overheid en agrariërs. Het spreekt voor zich dat het nakomen van afspraken essentieel is om vertrouwen te winnen.
7. Als belangrijkste spelers bij de inrichting van de Hagmolenbeek noemen de actoren het waterschap, de provincie en de terreinbeheerders. Het ministerie van LNV, wordt tijdens de interviews nauwelijks als actor genoemd. Bij doorvragen blijkt dat de rol van LNV niet erg duidelijk is. Als wenselijke rollen van LNV worden genoemd die bij: financiering, deskundige inbreng bij functietoekenning en ontwikkeling van plannen, vergroting van beschikbaarheid

van grond en grondmobiliteit, vertalen van landelijk beleid tot een integraal regionaal beeld, stem van de regio in Den Haag en Brussel, overleg in Euregio verband.

8. Aanbevelingen

Op grond van de eerder getrokken conclusies doet de werkgroep de volgende aanbevelingen aan LNV-Directie Oost.

1. **Beoordeel of de rol en positie** (t.o.v. provincies, DLG) **van LNV-Directie Oost** (bij de inrichting van beeksystemen) **intern voldoende duidelijk is en of de gekozen beleidsstrategieën daar op aan sluiten**. Is de rol bijvoorbeeld die als initiator, ogen en oren van LNV, bewaker van EHS of hoeder van sectoren. Besteed vervolgens, nadat een en ander duidelijk is, veel aandacht aan het uitdragen van een duidelijk en consistent beeld naar andere actoren. Beoordeel of LNV-Directie Oost door haar grensoverschrijdend positie, zowel voor nationale grenzen als waterschapsgrenzen, méér invloed kan uitoefenen op de inrichting van waterlopen als ecologisch systeem.
2. **Ontwikkel een LNV-visie voor zowel de korte als langere termijn** (bijvoorbeeld het "Palet") **op de te onderscheiden gebieden in het werkgebied van LNV-Directie Oost en draag die uit**. Gezamenlijke visievorming voor de langere termijn (bijvoorbeeld 30 jaar) omtrent duurzame inrichting van een beekstelsysteem, dient namelijk vooraf te gaan aan de watersysteembenadering als toepassingsprincipe. De diverse in ontwikkeling zijnde beoordelingssystemen voor bodemgeschiktheid (Blauwdruk,TAUW) zijn daarbij een goed hulpmiddel.
3. **Bepaal het eigen ambitieniveau, maak keuzes en trekt daaruit consequenties** bij de beleidsmatige beïnvloeding tot het duurzaam inrichten van beeksystemen, beektrajecten of waardevolle aspecten (waterkwaliteit, landschappelijke inpassing, inrichting) van beken. De keuze dient consequenties te hebben voor de inzet van instrumenten.
4. **Beoordeel of de huidige instrumenten van LNV (en anderen) effectiever kunnen worden ingezet om met name de grondmobiliteit in stroomgebieden te vergroten**. Specifieke aandacht is wenselijk voor agrarische bedrijven die voor een duurzame inrichting een knelpunt vormen en in principe bereid zijn tot verplaatsing.
5. **Beoordeel of en hoe het mogelijk is om als LNV-Directie Oost meer tegemoet te komen aan de behoefte bij sommige actoren aan de vertaling van landelijk en Europees beleid naar een integraal beeld voor de regio, en andersom**. Hiervoor is het ook nodig dat Directie Oost voor zichzelf definieert wat voor rol het kan spelen bij internationale projecten en regelingen (b.v. toetsende rol). De "Kaderrichtlijn water" die recentelijk door de EU is gepresenteerd heeft waarschijnlijk een stimulerende invloed op de internationale coördinatie van beleid in de stroomgebieden.
6. **Besteed, om voldoende draagvlak voor bijvoorbeeld stroomgebiedplannen te krijgen, veel aandacht aan een vroegtijdige en effectieve communicatie met agrariërs**.

Bijlage 1: Vragenlijst voor de interviews

Interviewvragen voor het project: Actorenanalyse watersysteem Hagmolenbeek

1. **Wat vindt u van het geschetste ideaalbeeld voor een duurzaam beekstelsysteem?**
 - *Op welke aspecten, waar en in welke mate wijkt het ecologische systeem in de Hagmolenbeek (en het beekdal) af van het door het Expertisecentrum LNV geschetste ideaal beeld voor een ecologisch duurzaam beekstelsysteem?*
2. **Hoe ziet uw ideaalbeeld voor een duurzaam beekstelsysteem (waterbeheer) er uit? Dus wat is voor u "duurzaam"?**
 - *Hoe belangrijk vindt u het dat de Hagmolenbeek een duurzame ecologische functie heeft? Welke prijs is dat waard?*
3. **Wat ervaart u zelf als probleem rondom het waterbeheer in het stroomgebied van de Hagmolenbeek?**
4. **Wat zijn volgens u de grootste knelpunten voor het realiseren van uw ideaalbeeld?**

Let hierbij op aspecten als:

 - *Situatie van de landbouw (structuur van de bedrijven) Welke invloed heeft de melkveehouderij op uw ideale beekstelsysteem.*
 - *Uitvoeringstechnisch.*
 - *Bestuurlijk.*
 - *Financieel.*
 - *Planologisch.*
5. **Wat en Wie is er voor nodig (maatregelen en welke actoren, bijv. instanties) om uw ideaalbeeld te kunnen realiseren?**
 - *Welke activiteiten (maatregelen) zijn er door uw achterban gepland die een bijdrage leveren aan een duurzaam ecosysteem (zoals u die ziet) voor de Hagmolenbeek?*
 - *Welke activiteiten zijn er door uw achterban/ organisatie of andere organisaties gepland die een ontwikkeling naar een duurzaam ecosysteem in de weg staan?*
6. **Welke bijdrage zou LNV volgens u kunnen leveren bij het realiseren van een duurzaam ecosysteem voor dit gebied?**

Te denken valt aan:

 - *Regelgeving;*
 - *Financieel;*
 - *regie-functie/ faciliteren;*
 - *ambtelijke beïnvloeding.*

Bijlage 2: Visie duurzaam beekstelsysteem

Doel: Onderstaande schets van een duurzaam beekstelsysteem, dient als discussiestuk waarover met te interviewen actoren van gedachten wordt gewisseld. Het heeft geen formele status.

Perspectief voor het duurzaam beheer van beekdallandschappen.

Een invulling van de uitgangspunten duurzaam waterbeheer / natuurlijk en veerkrachtig watersysteem, gebaseerd op hoofdstuk 3 van het rapport 'Bekenland in beweging'.

Een ecologisch duurzaam beeld

Er wordt gepoogd beekdalen meer voor natuurfuncties te bestemmen via de vorming van grotere en onderling verbonden, daarmee robuustere natuurgebieden. De beken worden natuurlijker door het inspelen op waterdynamiek en een herstel van erosie en sedimentatie. In de lengterichting wordt uitwisseling van organismen bevorderd. De waterkwaliteit is adequaat voor karakteristieke ecosystemen. Cultuurhistorische, aardkundige¹ alsmede visuele waarden van het beekdallandschap worden gerespecteerd en hersteld bij herschikking van het landgebruik. Patronen en processen van grond- en oppervlaktewatersystemen vormen een leidraad voor het gebruik van het landschap (de watersysteembenadering). Dat houdt in dat de gebruiksfuncties zodanig zijn gelokaliseerd en ingericht dat er minimale negatieve beïnvloeding van grond- en oppervlaktewater optreedt. De beekdalen worden in het algemeen natter. Kwelmilieu worden hersteld. In de overige delen zullen mogelijkheden voor eigen waterberging en -opslagmogelijkheden bij neerslagpieken worden benut.

De gevolgen voor actoren

Wateronttrekking uit grondwater wordt gereduceerd door keuze voor oppervlaktewater bij nieuwe winningen en door verplaatsing van bestaande winningen naar ecologisch gezien gunstiger locaties. De bestaande en nieuwe stedelijke en infrastructurele ontwikkeling wordt aangepast aan de landschapsstructuur en -processen: beekdalen worden daarbij gemeden. Eventueel wordt bebouwing in lagere, regelmatig overstroomde delen verwijderd. Industriële of huishoudelijke lozingen van afvalwater, vervuild effluent en overstorten worden gestopt of sterk gereduceerd. Hemelwater wordt niet via riolen afgevoerd, maar komt ten goede aan het grondwater wanneer de kwaliteit voldoende gewaarborgd is. De landbouw is op lange termijn duurzaam, dat wil zeggen dat zij niet meer voor verdroging zorgt, noch de bodem, het grond- of oppervlaktewater of de atmosfeer verontreinigt met meststoffen of bestrijdingsmiddelen. Maar óók dat hij economisch voldoende perspectief heeft. De niet-grondgebonden landbouw wordt omgevormd tot een gesloten, 'lekvrij' systeem. De overige landbouw komt qua gebruik van stoffen en water 'in balans', dat wil zeggen zorgt niet voor belasting van het milieu of voor verdroging. Hij draagt in bepaalde gebieden bij aan strategische voorraadvorming van schoon grondwater, bijvoorbeeld door minder of niet te beregenen. De landbouw wordt verbreed met andere activiteiten zoals natuurbeheer, recreatie (verbrede landbouw). Hij verdwijnt uit de meest kwetsbare gebieden met hoge natuurpotenties of vervult daar natuurgerichte beheerstaken. Aangepaste vormen van landbouw, biologische landbouw en het gebruik van bijzondere teelten (energieteelt en teelten gericht op zuivering van bodem en water) worden gestimuleerd, waar dit bijdraagt aan duurzamer gebruik en natuur- en landschapswaarden.

¹ Onder aardkundige waarden verstaan we verschijnselen in het landschap die zijn ontstaan als gevolg van geologische processen, b.v. een stuwwal, eindmorene, pingo ruïne, dobbe (Uddelermeer).

Bijlage 3: Benaderde actoren voor een interview

(met personen waarbij geen opmerking staat vermeld heeft een mondeling gesprek plaatsgevonden)

Actor	Naam geïnterviewde persoon	Functie
Waterschap Regge & Dinkel	P. van Erp P.J. Damsté T. de Jong * L. Heitbrink *	projectmanager cultuurtechnisch specialist sectorhoofd beleidsmedewerker
Provincie Overijssel	A. Olink L. Roozenboom H. Reimerink ** H. van Vilsteren **	beleidsmedewerker beleidsmedewerker beleidsmedewerker beleidsmedewerker
Landinrichtingscommissie Haaksbergen/ Dienst Landelijk Gebied	Mevr. Leverink Dhr. Lammertink	voorzitter RvK-Cie. secr. / programmaleider DLG
Staatsbosbeheer	G. Kooijman *	beleidsmedewerker
Natuurmonumenten	M. Huge D. Bokeloh	beheer en extern beleid ecoloog
Stichting Twickel	H. Gierveld	adjunct rentmeester
GLTO	G. Pol	beleidsmedewerker
Gemeente Ambt Delden	G.J.J. Ankersmid	wethouder
Gemeente Haaksbergen	Dhr. van Winsum E. Oink	wethouder gemeentelijk medewerker

* schriftelijke reactie ontvangen

** telefonische aanvullingen